

ken om die vragen met duidelijkheid te beantwoorden. Vast staat ons inziens dat de verantwoordelijkheid voor wat gedaan resp. nagelaten is, bij het gouvernement berust; voorts, dat de Japanse oorlogsmachinerie, als zij geen druppel aardolie uit Indië had kunnen krijgen, naar de verwachting van de Japanners zelf (wij haalden ze in hoofdstuk 8 aan) na ruim een jaar volledig tot stilstand zou komen, en, tenslotte, dat zelfs de beperkte vernieling van de aardolie-installaties in Indië niet volledig slaagde: een van de twee grote raffinaderijen bij Palembang werd slechts in geringe mate vernield en op Tarakan waren de Japanners niet na zes maanden weer in staat aardolie te winnen, maar na enkele weken. Hier werd de volledige productie inderdaad na zes maanden hervat, zo ook in Balikpapan. Palembang was toen al weer in bedrijf.

★

Op Koninginnedag (31 augustus) 1941 hield de gouverneur-generaal te Batavia in zijn paleis aan het Koningsplein zijn gebruikelijk 'openbaar gehoor' en daags daarna, 1 september, vond een parade plaats waaraan, om indruk te maken op de buitenlandse waarnemers, vooral op de Japanners, een extra indrukwekkend karakter was gegeven.

Bij dat openbaar gehoor was kapitein-ter-zee Vromans aanwezig – hij ergerde zich ietwat aan de kritiek op het gouvernementeel 'immobilisme' waartoe Jonkman, voorzitter van de Volksraad, zich genoopt voelde ('waardoor er', aldus later Vromans, 'een nare stemming ontstond, spoedig vergeten overigens – men kende mr. Jonkman zo langzamerhand'¹). Met dat al

'was het nogal kale paleis weer levend . . . Het was een formele plechtigheid maar ze was waardig. Daar waren nu zij die Indië leidden, vrijwel allen bijeen. Weinigen tenslotte op zeventig miljoen onderdanen. Ieder kende ieder . . . Voor de laatste maal waren zij er in groot tenue en staatsiekleding met de onmiskenbare naftalinegeur en het min of meer geblauwde goud en de vele te nauw geworden jassen die niet meegegroeid waren met de waardigheid en het postuur van de

¹ A. G. Vromans: 'De ambtsperiode van gouverneur-generaal van Starkenborgh, Staatkundig-politieke ontwikkeling' (1961), dl. V, p. 41.